

Nr 17.

Ankom till riksdagens kansli den 17 maj 1940 kl. 5 e. m.

Konstitutionsutskottets memorial angående granskning av de i statsrådet förda protokoll.

Till konstitutionsutskottet hava på därom hos vederbörande gjord framställning blivit överlämnade de under tiden från och med den 10 januari 1939 till och med den 9 januari 1940 i statsrådet förda protokoll, nämligen över

justitiedepartementsärenden från och med den 12 januari 1939 till och med den 9 januari 1940;

justitieärenden från och med den 12 januari 1939 till och med den 30 december 1939;

utrikesdepartementsärenden från och med den 12 januari 1939 till och med den 9 januari 1940;

försvarsärenden från och med den 12 januari 1939 till och med den 9 januari 1940;

socialärenden från och med den 12 januari 1939 till och med den 9 januari 1940;

kommunikationsärenden från och med den 12 januari 1939 till och med den 4 januari 1940;

finansärenden från och med den 12 januari 1939 till och med den 9 januari 1940;

ecklesiastikärenden från och med den 12 januari 1939 till och med den 4 januari 1940;

jordbruksärenden från och med den 12 januari 1939 till och med den 4 januari 1940;

handelsärenden från och med den 12 januari 1939 till och med den 4 januari 1940; samt

folkhushållningsärenden från och med den 14 oktober 1939 till och med den 9 januari 1940.

Därjämte hava på därom särskilt gjorda framställningar till utskottet överlämnats

dels utdrag av protokollen över utrikesdepartementsärenden den 19 januari och den 9 februari 1940, i vad de avse sammankallande av utrikesnämnden,

dels utdrag av protokollet över försvarsärenden den 13 april 1940, i vad det avser Kungl. Maj:ts cirkulär (nr 207) till länsstyrelserna och kommunerna angående förberedande åtgärder för tillämpning av nya bestämmelser om familjebidrag åt värnpliktiga under krigstjänstgöring m. m.,

dels ock utdrag av protokollet över ecklesiastikärenden den 2 februari 1940, i vad det avser Kungl. Maj:ts cirkulär (nr 56) till skolöverstyrelsen, domkapitlen, folkskolinspektörerna samt rektorerna, föreståndarna och styrelserna för de under skolöverstyrelsens inseende ställda läroanstalterna angående den nya svenska koralbokens användning i skolorna.

Slutligen har från utskottet den 8 mars 1940 framställning gjorts om överlämnande även av det eller de särskilda protokoll, som må hava förts i statsrådet i fråga om svensk hjälp till Finland under tiden från och med den finsk-ryska konfliktens uppkomst till och med den 16 februari 1940. Uppllysning har vunnits, att särskilt protokoll icke förts i detta ämne.

Till utskottet har jämlikt § 57 riksdagsordningen från andra kammaren remitterats en av herr *Flyg* gjord anmälan om anledning till anmärkning mot statsministern Hansson. Anmärkningsanledningen har omförmäls uti ett till utskottet tillika överlämnat av herr *Flyg* undertecknat skriftligt anförande.

A.

Vid den granskning av ovan omförmälda protokoll och protokollsutdrag, som i överensstämmelse med grundlagens föreskrift av utskottet företagits, har anledning icke förekommit att mot någon ledamot av statsrådet tillämpa § 106 regeringsformen, vilket utskottet får för riksdagen

anmäla.

B.

Granskningen har ej heller givit utskottet anledning besluta någon anmärkning jämlikt § 107 regeringsformen mot ledamot av statsrådet, vilket utskottet får för riksdagen

anmäla.

C.

Vid granskningen av statsrådsprotokollen har utskottet uppmärksammat nedanstående förhållanden, som utskottet ansett sig böra för riksdagen omförmäla.

1. I lagen den 1 juni 1894 angående tiden för allmänna författningars trädande i kraft stadgas, att i Svensk författningssamling införd lag eller annan allmän författning, i vilken icke blivit utsatt viss tid, varifrån den kommer att gälla, eller av vars lydelse icke framgår, att den genast efter utfärdandet länder till efterrättelse, skall träda i kraft fyra veckor efter den dag, då lagen eller författningen, enligt därå meddelad uppgift, från trycket utkommit. Vidare innehåller 4 § i kungörelsen den 4 januari 1928

angående Svensk författningssamling en bestämmelse om att författning bör, där ej särskilda omständigheter till annat föranleda, från trycket utkomma å sådan tid, att den kan vara vederbörande myndigheter tillhanda, innan författningen träder i kraft.

En granskning av de under år 1939 i Svensk författningssamling införda författningarna ger vid handen, att av de av Kungl. Maj:t sagda år utfärdade 947 författningarna endast omkring 230 trädde i kraft fyra veckor eller senare från kungörandet. I de allra flesta fall bestämdes däremot, antingen att författningen skulle träda i kraft å viss dag, innan fyra veckor förflutit från kungörandet, eller också att ikraftträdandet skulle äga rum »omedelbart», »genast efter utfärdandet» eller dagen efter den då författningen »enligt därå meddelad uppgift från trycket utkommit i Svensk författningssamling». I bortåt 100 fall fastställdes en frist av 8—27 dagar och i över 180 fall en frist av 2—7 dagar. I mera än 300 fall skulle ikraftträdandet ske omedelbart eller dagen efter kungörandet. Slutligen märkas 134 fall, i vilka författningen — antingen i sin helhet eller i vissa delar — förklarades skola lända till efterrättelse från ett datum före kungörandet. Vidare må nämnas, att under tiden 15—30 juni 1939 kungjordes 171 författningar, av vilka det stora flertalet — över 130 — trädde i kraft den 1 juli eller tidigare. Härtill kommo sedermera under juli 85 författningar, som skulle gälla fr. o. m. den 1 juli. Under tiden 15—31 december 1939 utkommo 104 författningar, av vilka 85 trädde i kraft den 1 januari 1940 eller tidigare. — I samband härmed bör framhållas att efter det å vederbörande författning angivna datum för dess kungörande regelmässigt någon tid förflyter, innan den faktiskt kommer myndigheter och enskilda till handa.

Vid bedömandet av nu anförda uppgifter har utskottet icke förbisett, att ett särskilt snabbt ikraftträdande eller en föreskrift om retroaktiv tillämpning understundom påkallats av tungt vägande skäl. Den senare tidens omfattande krislagstiftning ger i detta avseende åtskilliga exempel. I andra fall kan den korta fristen eller bestämmelsen om retroaktivitet anses försvarlig av särskilda anledningar, såsom att författningen väsentligen vänder sig till en jämförelsevis trängre krets, att den icke berör enskildas rätt eller i varje fall icke länder till inskränkning däri o. s. v. Likväl kvarstår ett betydande antal fall, där de principer, som ligga till grund för de inledningsvis omförmälda författningsbestämmelserna, icke tillbörligen iakttagits. Vid sådant förhållande och som författningarnas utsändande tager en viss tid i anspråk, har utskottet velat understryka önskvärdheten av att, där ej synnerliga skäl till annat föranleda, författningarna vederbörligen kungöras i god tid före ikraftträdandet.

Närvarande: Herrar *Hallén, Sandegård, Herlitz, Thulin, Karl Bodin, Nils Andersson, Persson, Öman*, Härdin, Söderkvist, Lindskog, Vougt, Mosesson*, Eriksson i Toftered, Fält*, Norén*, Spångberg, Wolgast och Kyling.*

* Ej närvarande vid justeringen.

2. I anledning av att Kungl. Maj:t under åren 1932 och 1933 på därom gjorda ansökningar förklarar ett antal lärjungar, vilka underkänts i den muntliga prövningen i studentexamen, hava avlagt godkänd examen, framställde konstitutionsutskottet anmärkningar mot vederbörande föredragande departementschefer i 1933 och 1934 års dechargebetänkanden (memorial nr 18 p. 3, resp. memorial nr 11 p. 5). Utskottet framhöll härvid bl. a., att censorernas auktoritet skulle undergrävas, om Kungl. Maj:t utom i särskilda undantagsfall bifölle ansökningar av detta slag. År 1934 anförde utskottet därjämte att det förhållandet, att i 1933 års förnyade läroverksstadga bestämmelser införts om rätt att få frågor rörande godkännande av lärjunge, som blivit i vederbörlig ordning underkänd, prövade av skolöverstyrelsen, icke kunde medföra ett brytande av den praxis, som 1932 inletts och 1933 fortsatts genom de då fattade besluten. Om denna praxis lämnades opåtalad, kunde den därför enligt utskottets mening befaras bliva grundläggande för prövningen av dylika ansökningar även i fortsättningen. Under behandlingen i andra kammaren av ifrågavarande punkt i utskottets dechargememorial framhöll dåvarande chefen för ecklesiastikdepartementet, att Kungl. Maj:ts prövning av ansökningar om godkännande i studentexamen enligt 1933 års läroverksstadga icke vore av materiell utan uteslutande av formell natur.

De i 1933 års berörda läroverksstadga givna bestämmelserna om anordnande av studentexamen tillämpades för första gången vårterminen 1935. Under år 1935 upptog Kungl. Maj:t åtta ansökningar om godkännande av studentexamen enligt bestämmelserna i den nya läroverksstadgan till prövning. Besvären lämnades i samtliga dessa fall utan bifall. Under år 1936 förekommo fyra ärenden av samma beskaffenhet, under år 1937 två ärenden och 1938 elva; i samtliga fall avslogos besvären.

Vid den nu företagna granskningen av statsrådsprotokollen har konstitutionsutskottet funnit, att Kungl. Maj:t jämväl under år 1939 i flertalet fall lämnat dylika besvär utan bifall. I tvenne fall har Kungl. Maj:t emellertid den 29 september 1939 på föredragning av dåvarande chefen för ecklesiastikdepartementet bifallit sådana besvär. Kungl. Maj:t förklarade nämligen då i ett fall, att en sökande, vilken såsom lärjunge från enskild undervisning avlagt samtliga prov för studentexamen dels höstterminen 1938 och därvid underkänts i kristendomskunskap och fysik samt med tvekan godkänts i matematik (specialkurs), dels vårterminen 1939 godkänts i nämnda ämnen men underkänts i historia med samhällslära och kemi och med tvekan godkänts i engelska samt båda gångerna underkänts av examinatorerna, med hänsyn till i ärendet förekomna särskilda omständigheter skulle anses hava avlagt delad studentexamen i enlighet med bestämmelserna i läroverksstadgan. Vidare förklarade Kungl. Maj:t en sökande, vilken vårterminen 1939 avlagt prov för studentexamen och därvid godkänts av examinatorerna men underkänts av censorerna, med hänsyn till i ärendet förekomna särskilda omständigheter hava undergått godkänd studentexamen. I båda dessa ärenden hade skolöverstyrelsen, som efter hörande av vederbörande censorer och

examinatorer ej funnit skäl bifalla framställningarna, i avgivna utlåtanden avstyrkt bifall till besvären.

Kungl. Maj:ts beslut i det först nämnda av de båda den 29 september 1939 avgjorda ärendena innebär, att en lärjunge, som vid tvenne tillfällen avlagt muntliga prov för odelad studentexamen och båda gångerna underkänts, på besvär fått sina godkända prov betraktade såsom avlagd delad studentexamen. Ett bifall till besvär av dylik beskaffenhet kan enligt utskottets mening lätt leda därtill, att de lärjungar från enskild undervisning, för vilka en delad muntlig prövning är den naturliga vägen att avlägga studentexamen, i stället söka avlägga denna examen över en odelad prövning i förhoppning att icke behöva riskera något med ett misslyckande. Följden härav kan befaras bli, att den oberäknelighet, som redan nu understundom präglar sådana lärjungars (s. k. privatisters) examensförsök, ytterligare kommer att stegras. Utskottet har därför ur principiella synpunkter ansett sig böra göra en erinran mot vad i detta ärende förekommit. Med anledning av Kungl. Maj:ts beslut vid samma tillfälle att på grund av särskilda i ärendet förekomna omständigheter förklara en annan vid den normala prövningen underkänd lärjunge hava avlagt godkänd studentexamen vill utskottet, under återopande av vad utskottet tidigare i 1933 och 1934 års dechargebetänkanden anfört, framhålla betydelsen av att sådana dispenser endast i sällsynta undantagsfall och då på synnerligen starka skäl lämnas.

Närvarande: Herrar Gustaf Adolf Björkman, Oscar Gottfrid Karlsson, Herlitz, Källman* Björck*, Thulin, Karl Bodin, Nils Andersson, Persson, Anders Andersson, Andersson i Igelboda, Lindskog, Fast, Andersson i Ovanmyra*, Arnemark*, Nordström i Torsby*, Eriksson i Toftered, Hällgren, Sundström i Skövde och Annér.*

* Ej närvarande vid justeringen.

3. Två nyinrättade befattningar såsom förste reparatörer vid statens järnvägar å 17 bansektionen, Sollefteå, söktes, den ena av reparatörerna A och B och den andra av — utom andra personer — reparatörerna C och D.

Av handlingarna rörande förstnämnda befattning framgår, att A, som är född den 20 maj 1888, anställdes som extra banvakt den 23 maj 1906, som e. o. banvakt den 1 juli 1909 och som ordinarie banvakt den 1 januari 1915. A befordrades därefter till ordinarie reparatör den 1 april 1920 samt har innehaft förordnanden att uppehålla förste reparatörsbefattning sammanlagt 103 dagar. Det av A uppnådda s. k. tjänstålderstalet utgör 2,345. — B, som är född den 1 augusti 1898, anställdes som banvaktsaspirant den 1 mars 1917, som e. o. banvakt den 1 januari 1918 och som e. o. reparatör den 1 januari 1919 men entledigades från denna anställning den 30 september 1922 på grund av då vidtagna personalinskränkningar. B anställdes emellertid omedelbart som stadigvarande banarbetare, återanställdes som

e. o. reparatör den 1 februari 1924 och erhöll ordinarie tjänst som reparatör den 1 januari 1929. Vidare har B innehåft förordnanden att uppehålla förste reparatörsbefattning sammanlagt 118 dagar samt har uppnått ett tjänstålderstal av 1,682.

Vid ett den 27 december 1938 hållet sammanträde hos baningenjören i Sollefteå med förordsfullmäktige — särskilda av tjänstemännen valda fullmäktige för delgivande av personalens uppfattning rörande de å en befattning aspirerande personerna — deltog såsom den ene av fullmäktige reparatören D (sökande i det andra målet), vilken i en särskild skrift förordade B till erhållande av ifrågakommande befattning som förste reparatör. Även den andre i sammanträdet deltagande fullmäktigen förordade B, och baningenjören anslöt sig i sitt förslag till de fullmäktiges uppfattning.

Distriktschefen i vederbörande distrikt konstituerade den 28 december 1938 A att från och med den 1 januari 1939 vara förste reparatör vid statens järnvägar med placering tills vidare å förenämnda bansektion. B besvarade sig hos järnvägsstyrelsen över distriktschefens beslut. Styrelsen fann besvären icke föranleda någon styrelsens åtgärd. B fullföljde hos Kungl. Maj:t sin talan.

Kungl. Maj:t fann i beslut den 9 juni 1939 med hänsyn till i målet förekommande omständigheter B hava bort före A ifrågakomma till erhållande av tjänsten och återförvisade målet till distriktschefen, som hade att för B utfärda konstitutorial såsom förste reparatör vid statens järnvägar.

Beträffande tillsättandet av den andra befattningen som förste reparatör inhämtas av handlingarna att C, som är född den 14 december 1890, anställdes som extra banvakt den 1 juli 1916, som reparatörsaspirant den 10 november 1916, som e. o. reparatör den 1 januari 1917 och som ordinarie reparatör den 1 januari 1918. C har innehåft förordnanden såsom förste reparatör sammanlagt 110 dagar samt har uppnått ett tjänstålderstal av 1,806. — D, som är född den 19 januari 1894, anställdes i tillfällig tjänst den 19 november 1917, som reparatörsaspirant den 1 januari 1918 och som e. o. reparatör den 1 januari 1919. Den 15 april 1921 entledigades D från sistnämnda anställning på grund av personalinskränkning men anställdes omedelbart som stadigvarande banarbetare, vilken anställning han innehade till den 1 april 1926, då han befordrades till ordinarie reparatör. D har erhållit ett tjänstålderstal av 1,569.

Vid förordsfullmäktigsammanträde den 27 december 1938 hos baningenjören i Sollefteå tjänstgjorde B (sökande i det förra målet) jämte annan person såsom förordsfullmäktig. I en särskild skrift framhöll B, att D borde uppsättas i första rummet och C i det tredje, medan den andre fullmäktigen ansåg, att C borde placeras i första och D i andra rummet. Baningenjören föreslog D i första rummet och C i det andra.

Distriktschefen i distriktet konstituerade den 28 december 1938 C att från och med den 1 januari 1939 vara förste reparatör vid statens järnvägar med placering tills vidare på förenämnda bansektion. D besvarade sig hos järn-

vägsstyrelsen över distriktschefens beslut. Styrelsen fann besvären icke för-
anleda någon styrelsens åtgärd. D fullföljde hos Kungl. Maj:t sin talan.

Kungl. Maj:t fann i beslut den 9 juni 1939 med hänsyn till i målet före-
kommande omständigheter D hava bort före C ifrågakomma till erhållande
av tjänsten och återförvisade målet till distriktschefen, som hade att för D
utfärda konstitutiorial såsom förste reparatör vid statens järnvägar.

Av handlingarna i förevarande besvärsmål framgår, att omförmälda sö-
kande i vartdera fallet i fråga om skicklighet få anses ungefärligen jämställ-
da, men att de av distriktschefen först utnämnda i avseende å förtjänst äro
avgjort överlägsna vederbörande medsökande. Enligt utskottets mening bor-
de dessa senare omständigheter hava vägt tyngre än de av särskilda förhål-
landen betingade hänsyn, som föredragande departementschefen tagit. I an-
ledning av vad i målen förekommit vill utskottet i förevarande sammanhang
jämväl framhålla sina principiella betänkligheter mot en sådan användning
av systemet med förordsfullmäktige, som kommit till uttryck i förevarande
ärenden, nämligen att sökande i två samtidigt förekommande befordrings-
ärenden kunna hava tillfälle att i egenskap av förordsfullmäktige förorda
varandra till erhållande av vardera tjänsten.

Närvarande: Herrar Gustaf Adolf Björkman, Oscar Gottfrid Karlsson, Herlitz, Källman,
Björck*, Thulin, Karl Bodin, Nils Andersson, Hårdin, Albert Andersson,
Andersson i Igelboda, Lindskog, Andersson i Ovanmyra*, Arnemark, Norén*,
Sundström i Skövde, Spångberg, Wolgast, Jonsson i Haverö och Annér.*

* Ej närvarande vid justeringen.

Stockholm den 17 maj 1940.

På konstitutionsutskottets vägnar:

HARALD HALLÉN.

*Närvarande: Herrar Hallén, Gustaf Adolf Björkman, Sandegård, Herlitz, Thulin, Karl
Bodin, Nils Andersson, Persson, Hårdin, Söderkvist, Albertsson, Andersson i
Igelboda, Lindskog, Eriksson i Toftered, Hällgren, Sundström i Skövde,
Spångberg, Wolgast, Kyling och Annér.*

Reservation

av herr *Herlitz*, som anfört följande:

»Utskottet har, i likhet med vad som skett vid föregående tillfällen, be-
slutat 'bringa' vissa vid statsrådsprotokollens granskning iakttagna för-

hållanden 'till riksdagens kännedom' utan att för dessa tillkännagivanden åberopa något av de grundlagsbud (RF §§ 106 och 107), som utgöra den rättsliga grundvalen för utskottets verksamhet. Jag har av principiella skäl ej kunnat biträda dessa beslut, enär jag håller före att utskottet har att utföra sin verksamhet inom den av grundlagarna angivna ramen. Att rent *faktiska förhållanden* anmälas utan något särskilt i grundlag givet stöd kan väl icke anses betänkligt. Men det kan icke anses tillhöra utskottet att i annan form än den av regeringsformen anvisade utöva *kritik* mot statsrådets rådslag och ämbetsutövning i övrigt. I de av utskottet gjorda framställningarna ingår emellertid en sådan kritik. I själva verket framstå de närmast som 'anmärkningar' av lägre valör. Förfaringsättet torde förklaras av den enligt min mening ogrundade uppfattningen, att RF § 107 endast skulle åsyfta en sådan kritik, som vore av särskit graverande art och innebure någonting för statsråden personligen nedsättande. Denna tolkning är enligt min tanke ej riktig. RF § 107 möjliggör anmälningar om smått och stort, och det bör ej förglömmas, att stadgandet kan användas icke blott då vederbörande statsråds handlingssätt framstår som ur subjektiv synpunkt klandervärt (d. v. s. då han ej visat 'oväld, nit, skicklighet och drift') utan även eljest för uttalande av en från vederbörande statsråds avvikande uppfattning om vad som ur allmänna synpunkter varit lämpligt och ändamålsenligt ('icke iakttagit rikets sannskyldiga nytta'). Det vore således enligt min tanke riktigt att anlita RF § 107 i större omfattning än som sker; den större eller mindre vikt som utskottet lägger vid de iakttagelser som det tillkännagiver för riksdagen, kan ju utan svårighet markeras genom de ordasätt utskottet i särskilda fall använder.

Även i så måtto skiljer jag mig från utskottet, att jag icke anser det vara utskottets sak att uttala *önskemål* om det sätt, varpå vissa slag av ärenden skola av Kungl. Maj:t handläggas. Regeringsformen anvisar andra utvägar för sådana önskemåls framställande från riksdagens sida. Det må visserligen vara naturligt att kritiken av en vidtagen åtgärd tillika får formen av önskemål beträffande den framtida handläggningen av likartade ärenden. Sådant är i själva verket ofrånkomligt. Men utskottet har ingen statsrättslig grundval för uttalande av önskemål utan samband med sådan kritik.

I enlighet med min nu utvecklade uppfattning skulle jag beträffande vissa av de i utskottets memorial under avdelning C omförmälda ämnena kunnat deltaga i beslut om tillkännagivanden med åberopande av RF § 107.»